

Reaktortechnikai alapok

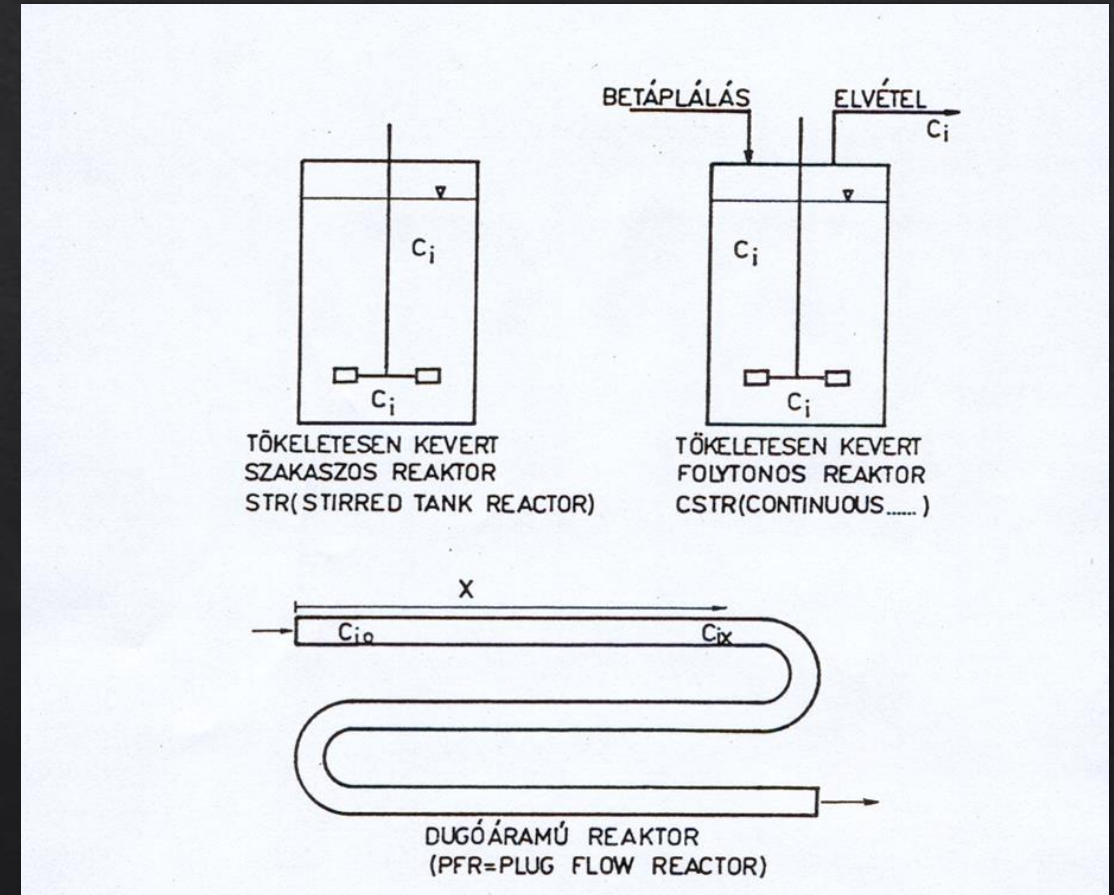
Készítette:

Herczeg Viktória

Ideális bioreaktorok típusai

A bioreaktorokat működtetés és keverés szempontjából osztályozzuk:

- ◊ Szakaszos
- ◊ Folytonos
- ◊ Tökéletesen kevert: bármely folyadékelem a reaktor minden pontján azonos
- ◊ Dugóáramú reaktor: szomszédos folyadékelemek ~ elemi szakaszos reaktorok

A tartózkodási idő és a tartózkodási idő eloszlások

Folytonos reaktorba belépő fluidumelem sorsa:

- ◊ Azonnal kilép
- ◊ Végtelen ideig bennmarad
- ◊ Véges idejű tartózkodás után távozik

Jellemzése a tartózkodásiidő-eloszlás függvény sűrűségfüggvénnyel (E):

$$\int_0^{\infty} E(t)dt = 1$$

Mit is jelent ez a folyadékelemek számára?

Végtelen idő elteltével nem marad folyadékelem a rendszerben.

Az E függvény értelmezése

◇ Legyen $dF \rightarrow t$ és $t+dt$ „korú” folyadékhányad

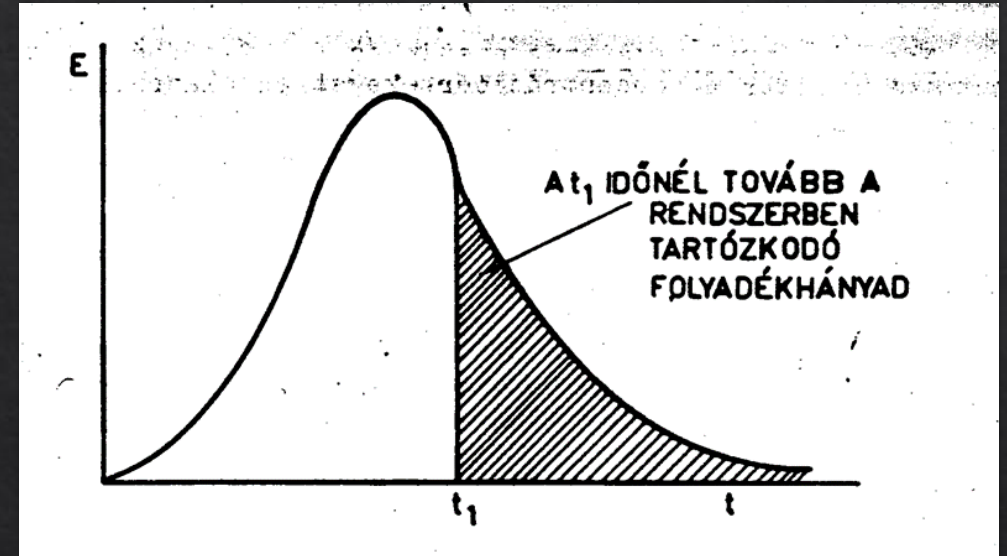
◇ Ekkor t_1 -nél fiatalabb folyadékhányad:

$$F_{0,t_1} = \int_0^{t_1} E(t) dt$$

◇ Illetve t_1 -nél idősebb folyadékhányad:

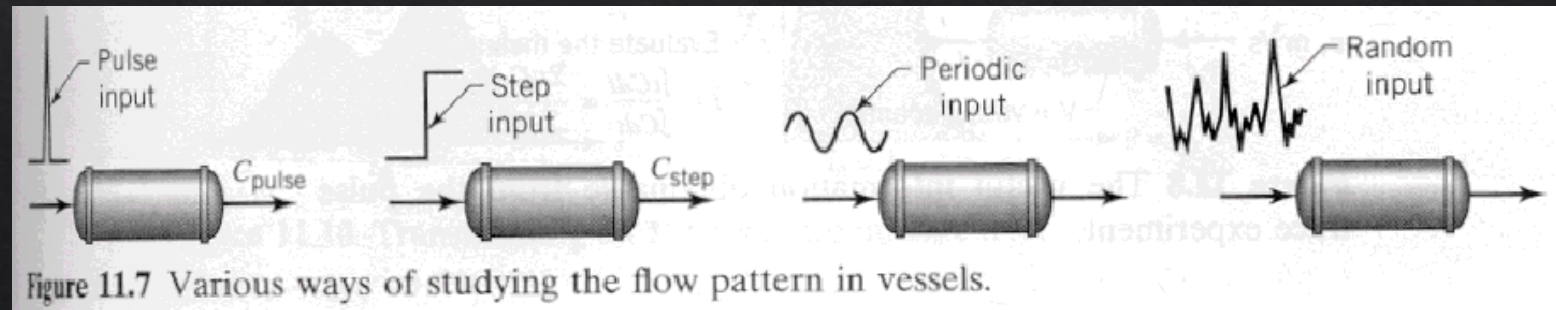
$$F_{t_1,\infty} = \int_{t_1}^{\infty} E(t) dt$$

E alkalmas a reaktorban történő nem ideális áramlási viszonyok jellemzésére is.

Határozzuk meg az E függvényt

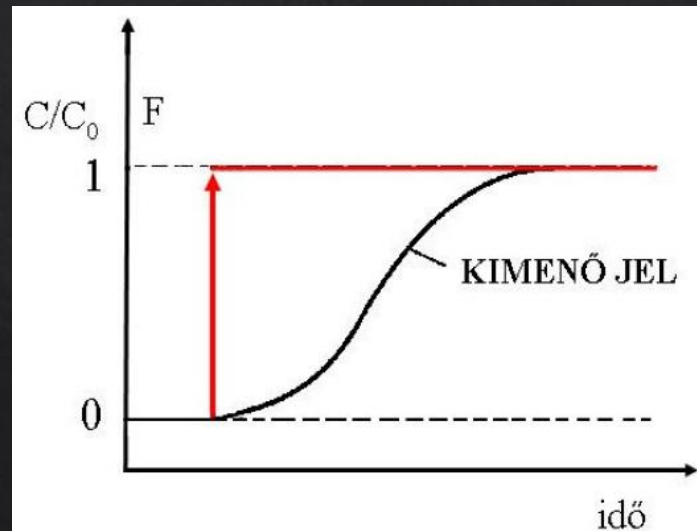
- ◇ Kísérleti vizsgálat tracer technikával → bemenő anyagáramban zavarást végzünk
- ◇ Zavarás= nyomjelző anyag (tracer) bevitele vagy koncentrációjának módosítása
- ◇ Zavarás fajtái:
  - ◇ Egységugrás: pillanatszerűen $C \rightarrow C_0$ konstans érték
  - ◇ Impulzuszavarás: Dirac- δ szerint
  - ◇ Véletlenszerű
  - ◇ Ciklikus

Egységugrás és impulzusvarrás vizsgálata

Egységugrás:

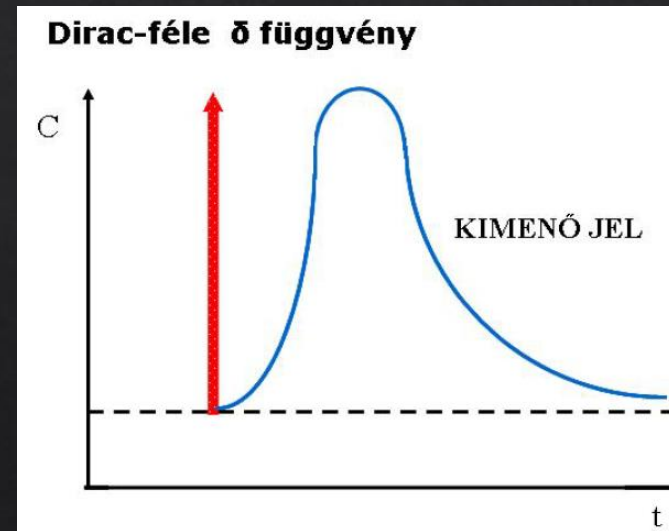
C/C_0 ábrázolása $\rightarrow$ válaszfüggvény (F görbe)

Impulzusvarrás:

Koncentráció normalizálása $\rightarrow$ C görbe

$$\int_0^{\infty} C dt = \int_0^{\infty} \frac{C}{Q} dt = 1 \text{ ahol } Q = \int_0^{\infty} C dt$$

Kapcsolat a két módszer között

◇ Zárt edényben: $C = E$, azaz impulzuszavarásra adott válaszfüggvény megadja a tartózkodásiidő-eloszlás sűrűségfüggvényét

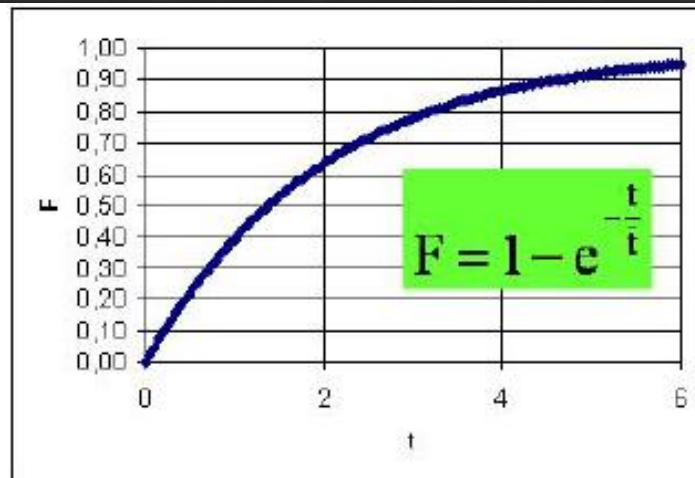
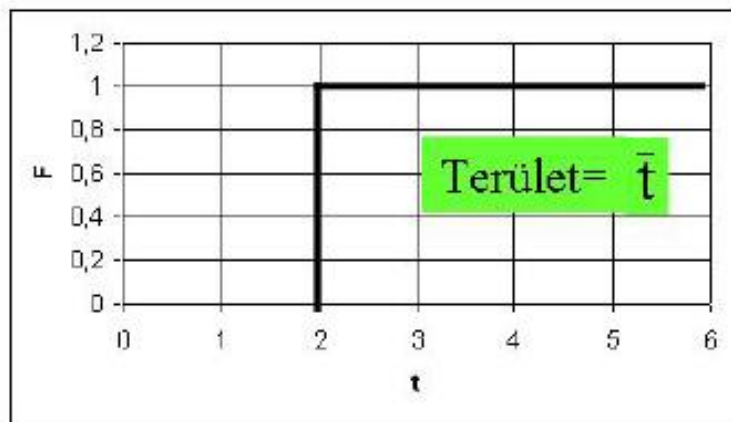
$$\diamond F = \int_0^t E(t) dt \quad \text{és} \quad \frac{dF}{dt} = E$$

$F(t)$: kísérletileg meghatározott (egységugrás zavarás)

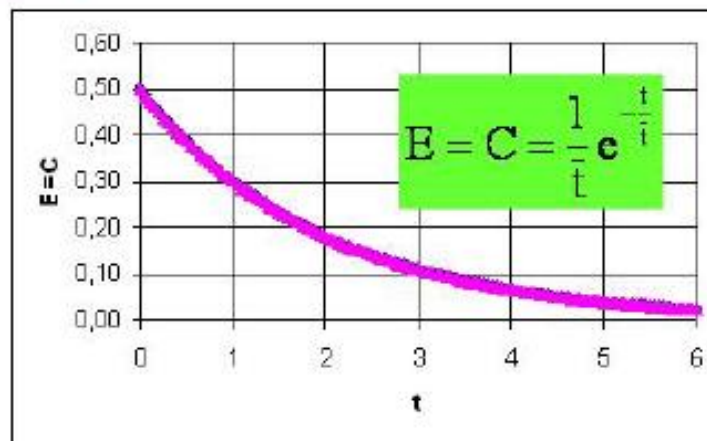
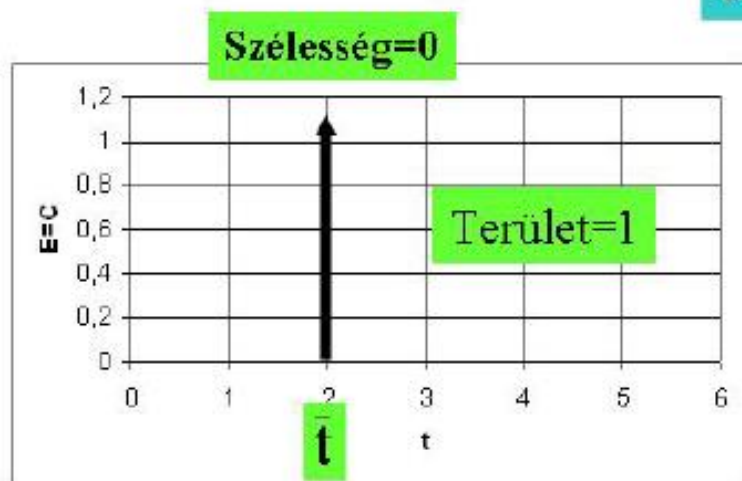
◇ Átlagos tartózkodási idő:

$$\bar{t} = \frac{V}{f} \text{ kemosztátra: } D = \frac{f}{V} = \frac{1}{\bar{t}}$$

$f \rightarrow$ térfogatáram, $V \rightarrow$ reaktor térfogata

$$\bar{t} = 2h$$

4.102. ábra: Ideális reaktorok E és F függvényei

Az eloszlás paraméterei

Várható érték

$$m_1 = \bar{t} = \frac{\int_0^{\infty} tCdt}{\int_0^{\infty} Cdt}$$

Diszkrét eset:

$$\bar{t} \cong \frac{\sum_{i=0}^n t_i C_i \Delta t_i}{\sum_{i=0}^n C_i \Delta t_i}$$

Szórásnégyzet

$$\begin{aligned} \sigma^2 = m_2 - m_1^2 &= \frac{\int_0^{\infty} t^2 Cdt}{\int_0^{\infty} Cdt} - \bar{t}^2 = \\ &= \frac{\int_0^{\infty} (t - \bar{t})^2 Cdt}{\int_0^{\infty} Cdt} \end{aligned}$$

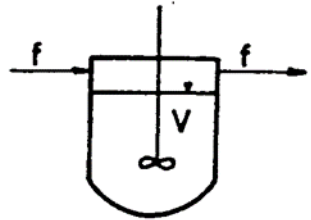
Diszkrét eset:

$$\sigma^2 \cong \frac{\sum_{i=0}^n t_i^2 C_i \Delta t_i}{\sum_{i=0}^n C_i \Delta t_i} - \bar{t}^2 = \frac{\sum_{i=0}^n (t_i - \bar{t})^2 C_i \Delta t_i}{\sum_{i=0}^n C_i \Delta t_i}$$

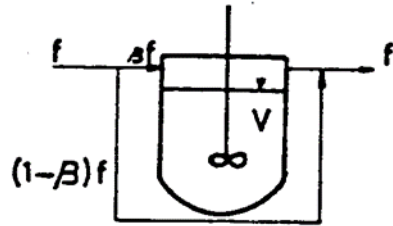
Alkalmazások

- ◆ E és F függvény $\rightarrow$ a reaktor ideálistól eltérő viselkedés vizsgálata
- ◆ Elméleti és mért görbék összehasonlítása $\rightarrow$ következtetés aktuális keveredési viszonyokra
- ◆ Az ideálistól eltérő viselkedés a biokémiai reakciókat is befolyásolja.

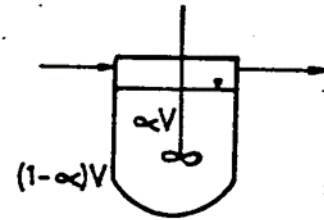
a) **ideális CSTR**

b) CSTR bemenő ~~nyppas~~ szal *bypass*

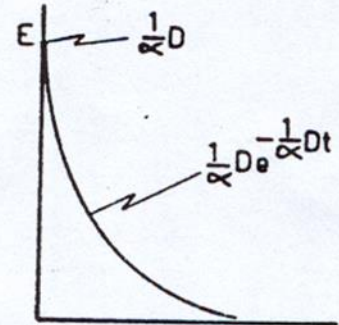
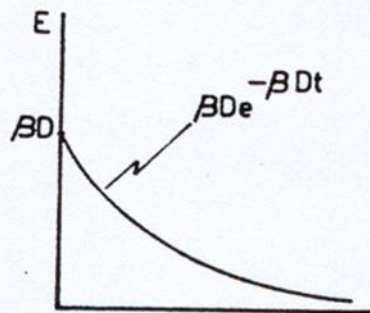
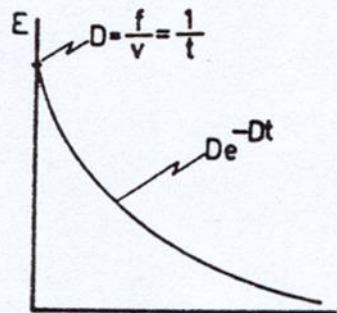
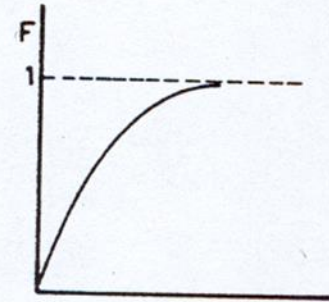
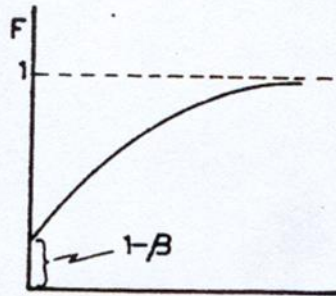
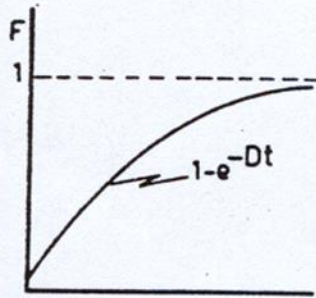

c) CSTR (nem kevert) holt zónával

1-β hányad "nem jut a reaktorba"

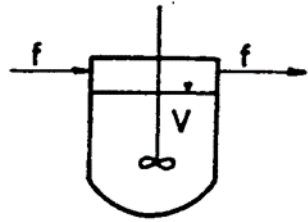
a reaktor 1-α hányada nem kevert

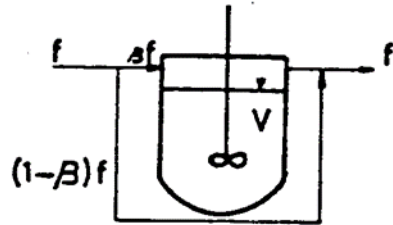
Azonnal megjelenik a tracer a kimenő áramban.

BYPASS

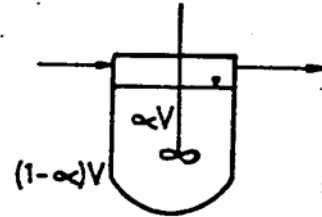
a) ideális CSTR

b) CSTR bemenő szalal ~~hyppas~~ *bypass*

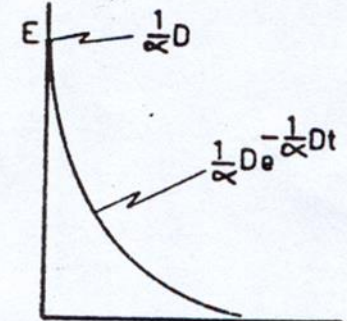
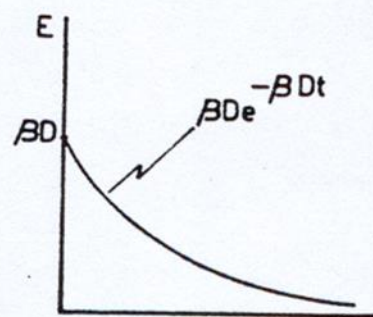
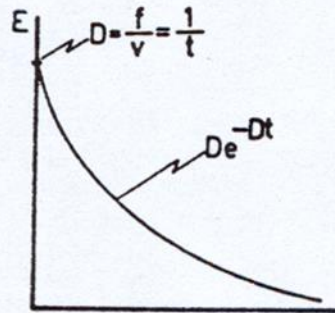
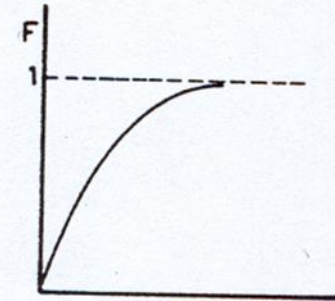
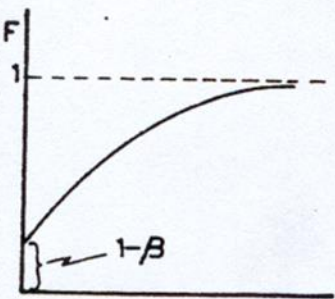
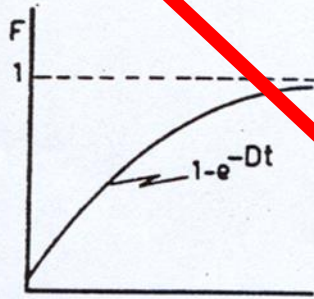

c) CSTR (nem kevert) holt zónával

1-β hányad "nem jut a reaktorba"

a reaktor 1-α hányada nem kevert

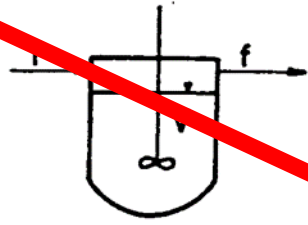

A minta túl gyorsan homogénné válik.

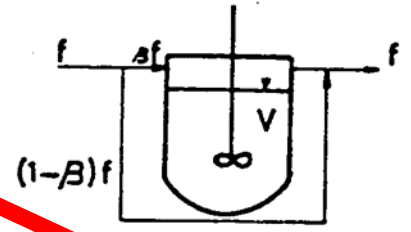

HOLT ZÓNA

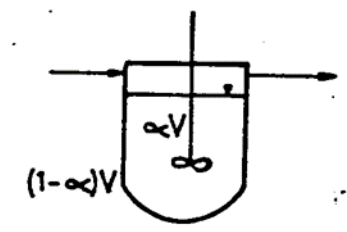
a) ideális CSTR

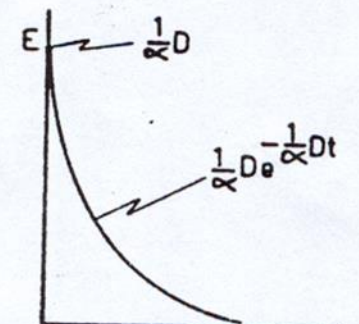
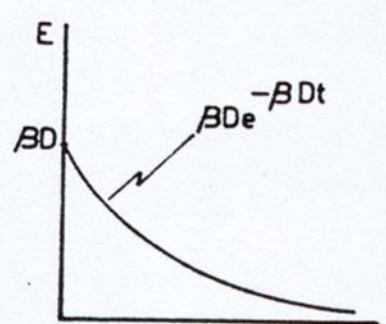
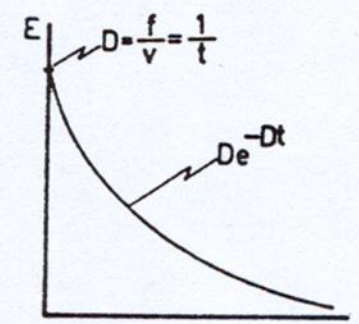
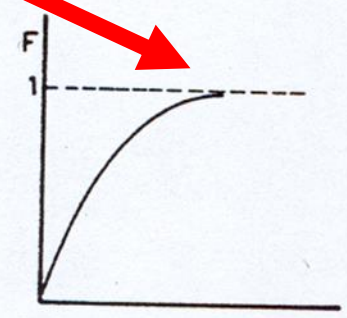
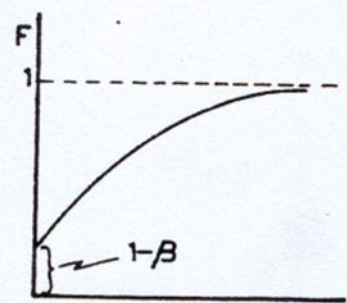
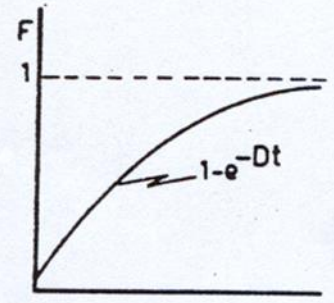
b) CSTR bemenő ~~happas~~ szal *bypass* -

c) CSTR (nem kevert) holt zónával

$1 - \beta$ hányada "nem jut a reaktorba" a reaktor $1 - \alpha$ hányada nem kevert

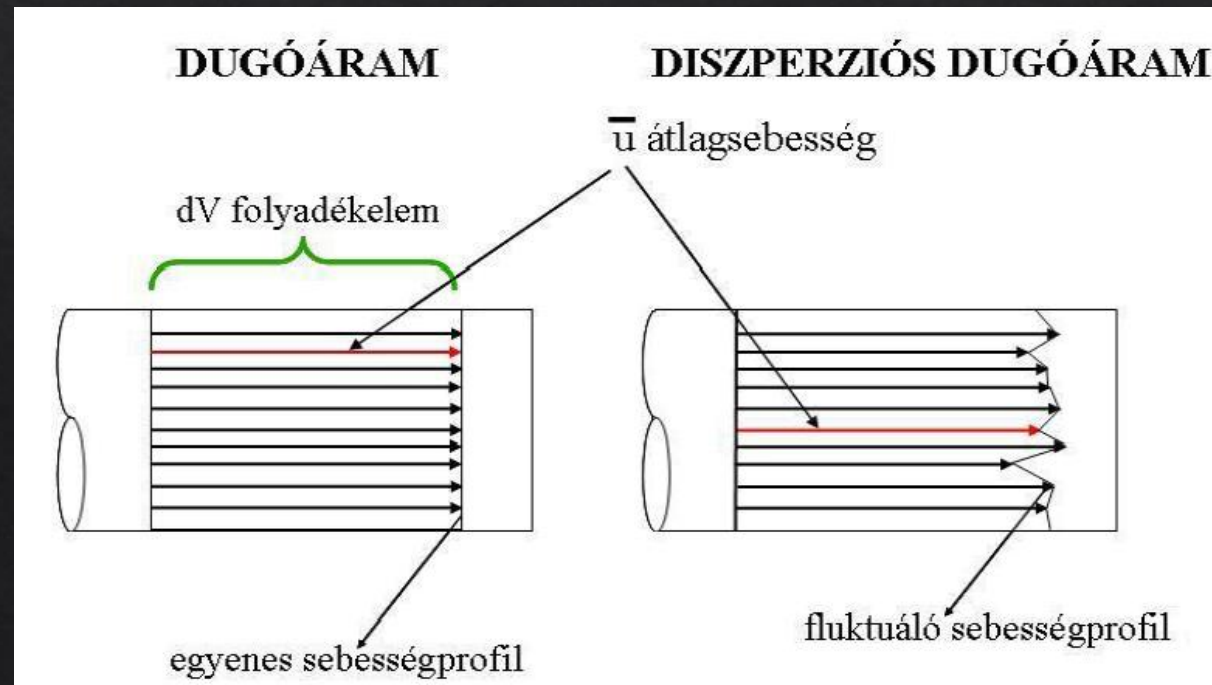

Mikro- és makrofluidumok

- ◇ **Mikrofluidumok:** szabadon keveredő egyedi molekulákból állnak
mikro- és makro szinten is lehetséges a tökéletes keveredés
- ◇ **Makrofluidumok:** 10^{12} - 10^{18} molekulát tartalmazó csomagocskák vannak jelen ~ sejtek
ezek egymással soha nem keverednek tökéletesen
  - ◇ Két szélső eset:
    1. Teljes keveredés (*Complete mixedness*)
    2. Teljes szegregáció (*Complete segregation*)
pl. hősterilizálás esete (sejtek ~ sok szakaszos reaktor)

Diszperziós modell

- ◆ Ideális dugóáram → szomszédos fluidumelemek között nincs anyagkicserélődés
- ◆ Valóságban van → Áramlás frontvonala nem egyenes
- ◆ Különbözik az egymás mellett haladó fluidumelemek sebessége → AXIÁLIS DISZPERZIÓ
- ◆ Nem írja le a modell → módosítani kell

Diszperziós modell

- ◆ Fick-törvény molekuláris diffúzióra:

$$\frac{\partial c}{\partial t} = \Psi \frac{\partial^2 c}{\partial x^2}$$

Ψ : diffúziós állandó

- ◆ Axiális diszperzió:

$$\frac{\partial c}{\partial t} = D \frac{\partial^2 c}{\partial x^2}$$

D : axiális diffúziós koefficiens

- ◆ Dimenziómentes modell megalkotása:

$$Z=x/L$$

$$\diamond \Theta = \frac{t}{\bar{t}} = \frac{t\bar{u}}{L}$$

$$\frac{\partial C}{\partial \Theta} = \left(\frac{D}{\bar{u}L} \right) \frac{\partial^2 C}{\partial Z^2} - \frac{\partial C}{\partial Z}$$

reaktor diszperziós száma

Pe :Peclet-szám, ennek a reciproka

A modell határeseteknek vizsgálata I.

- ◇ $Ha \frac{D}{uL} \rightarrow 0; Pe \rightarrow \infty$ akkor elhanyagolható a visszakeveredés $\rightarrow$ IDEÁLIS DUGÓÁRAM
- ◇ $Ha \frac{D}{uL} \rightarrow \infty; Pe \rightarrow 0$ akkor nagy a visszakeveredés $\rightarrow$ TÖKÉLETESEN KEVERT REAKTOR
- ◇ Pe elég nagy $\rightarrow$

$$C_{\Theta} = \frac{1}{2\sqrt{\pi\left(\frac{D}{\bar{u}L}\right)}} e^{-\frac{(1-\Theta)^2}{4\left(\frac{D}{\bar{u}L}\right)}}$$

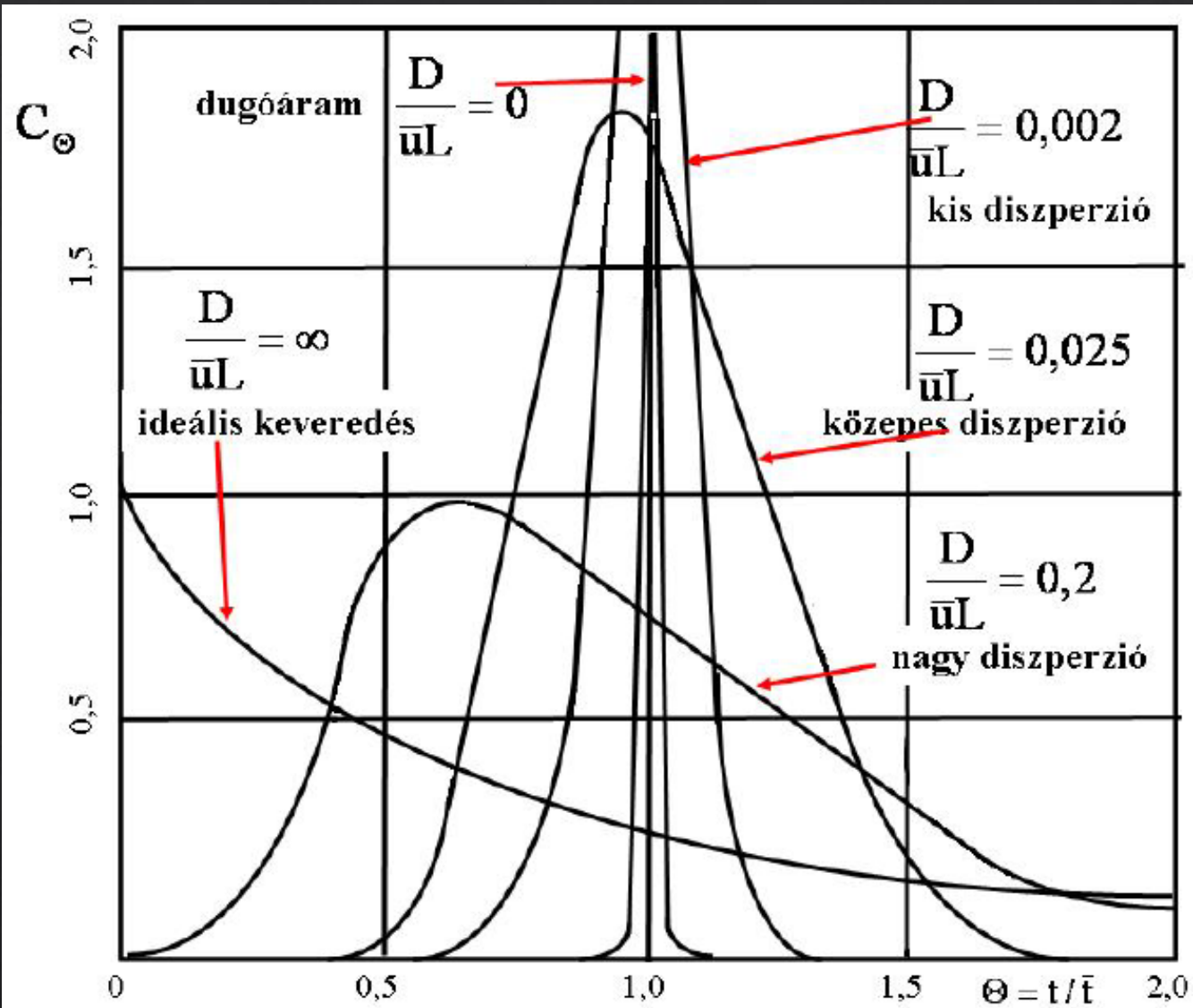
Gauss-eloszlás

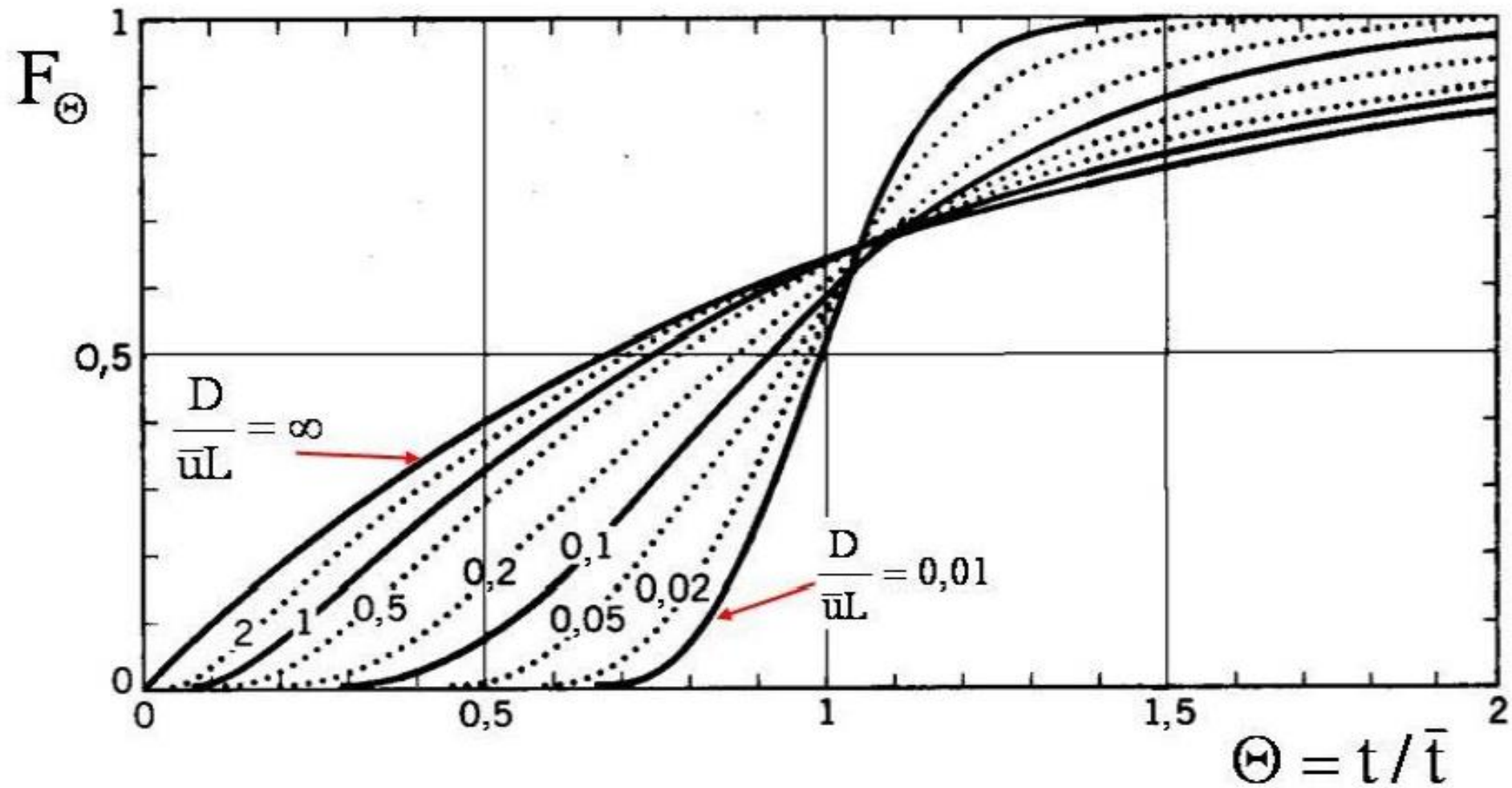
Középérték: $\bar{\Theta}_C = \frac{\bar{t}_C}{\bar{t}} = 1$; szórásnégyzet: $\sigma^2 = 2\left(\frac{DL}{\bar{u}^3}\right)$

A modell határesetek vizsgálat II.

- ◇ Pe elég kicsi →
- ◇ Várható érték megegyezik
- ◇ Szórásnégyzet:

$$\sigma_{\Theta}^2 = \frac{\sigma^2}{\Theta^2} = 2 \frac{D}{\bar{u}L} - 2 \left(\frac{D}{\bar{u}L} \right)^2 [1 - e^{-\frac{\bar{u}L}{D}}] = \frac{2}{Pe} \left[1 - \frac{1}{Pe} (1 - e^{-Pe}) \right]$$

4.106. ábra: Keveredési viszonyok a Pe szám függvényében: F -görbe

Ideális reaktorkaszád I.

- ◇ Sokszor csőreaktor alkalmazására lenne szükség, de gyakran nem lehetséges.
- ◇ A dugóáramú viselkedést sorba kapcsolt kevert reaktorokkal lehet megvalósítani.
- ◇ A reaktorkaszád-modell akkor használható, ha nem vagyunk távol az ideális dugóáramtól.

- ◇ Dimenziómentes idő tagonként:

$$\Theta_i = \frac{t}{\bar{t}_i}$$

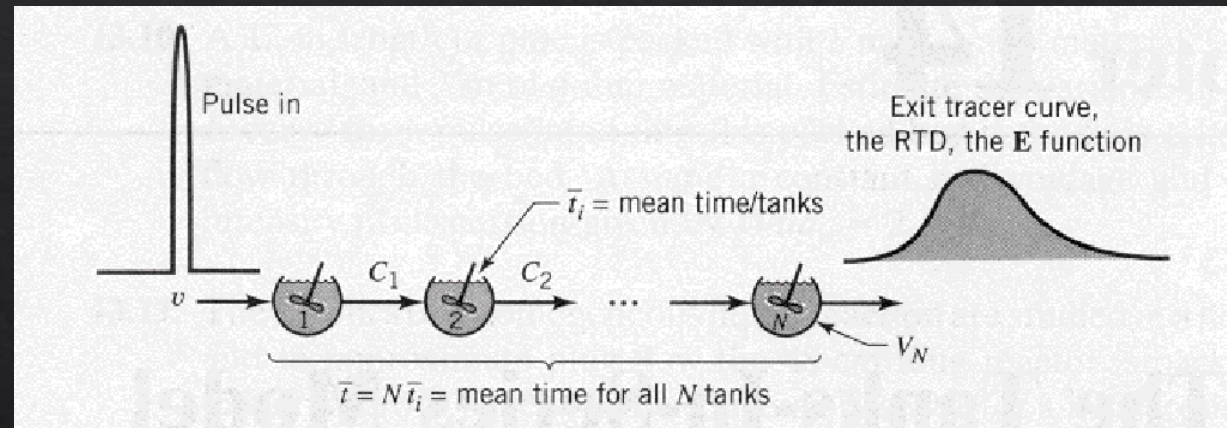
- ◇ Tartózkodási idő a teljes rendszerre:

$$\Theta = \frac{t}{\bar{t}}$$

- ◇ f , V_1 , C_0 paraméterek

- ◇ Anyagmérleg:

tracer eltűnésének sebessége = bemenet - kimenet

Ideális reaktorkaszád II.

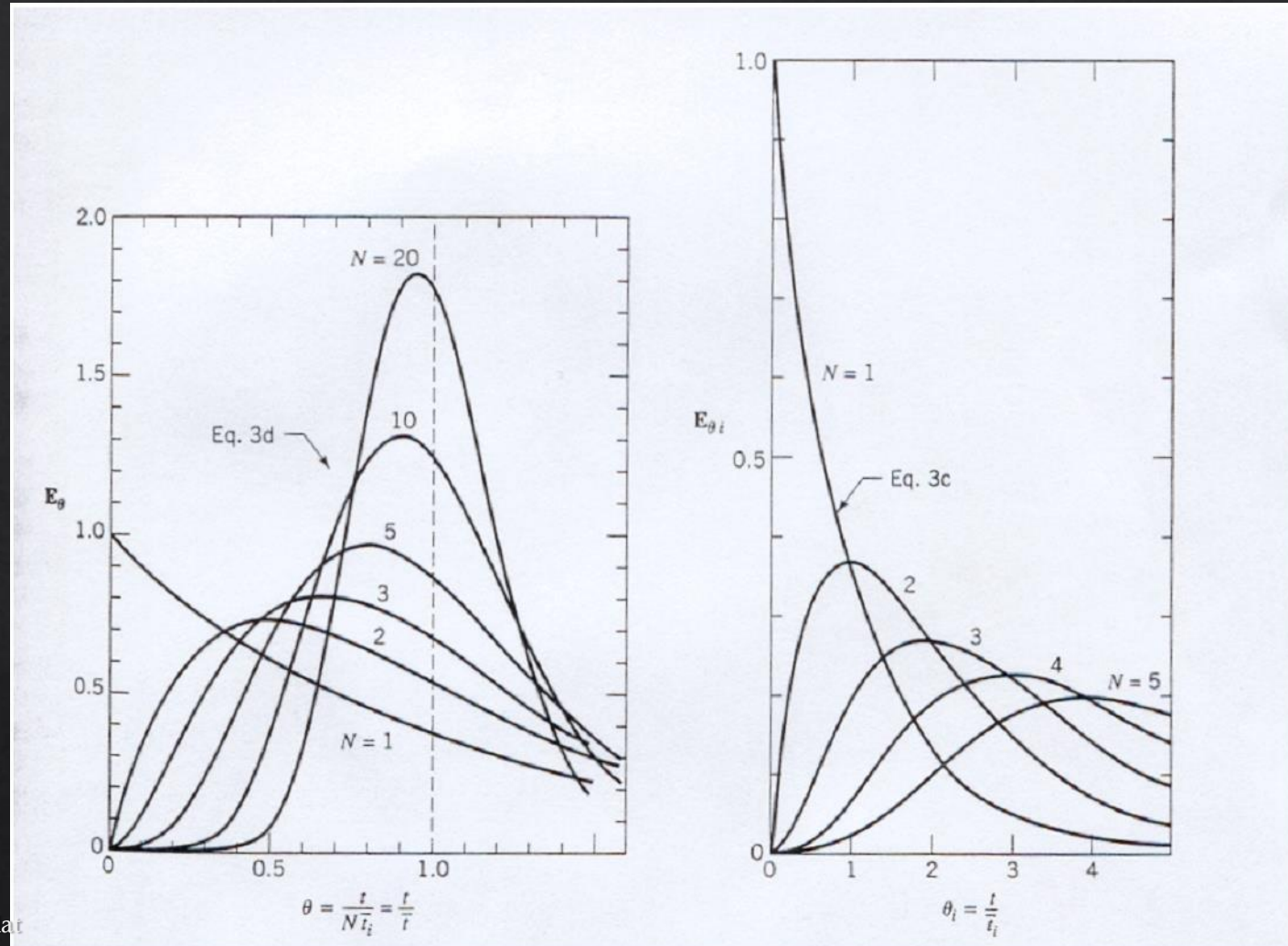
Sűrűségfüggvény:

$$E(t, \bar{t}, N) = E_i(t, \bar{t}_i)^N$$

Nem egyenlő térfogatok esetén:

$$E(t, \bar{t}, N) = E_1(t, \bar{t}_1) \cdot E_2(t, \bar{t}_2) \dots E_N(t, \bar{t}_N)$$

N nő $\rightarrow$ megközelíti az ideális dugóáramot

Egyenlő térfogatú reaktorokból álló kaszkád tartózkodási idő eloszlás sűrűségfüggvényei

Források

- ◇ Sevella Béla: Biomérnöki műveletek és folyamatok egyetemi jegyzet 325-335
- ◇ Sevella tanár úr diasora

Kérdések

1. Hogyan határozhatjuk meg egy folytonos reaktorban a tartózkodásiidő-eloszlás függvényt és sűrűségfüggvényét?
2. Mire használhatjuk fel a tartózkodásiidő-eloszlás függvényt?
3. Mi a különbség a mikro- és makrofluidumok között a keveredés szempontjából?
4. Miért szükséges a dugóáram esetén a diszperzió figyelembevételével módosítani a modellt?
5. Mikor alkalmazható a reaktorkaszád-modell?

Köszönöm a figyelmet!